
EMBER ÉS TÁRSADALOM

ALAPELVEK, CÉLOK

Az Ember és társadalom műveltségi terület középpontjában az ember világa áll. Fő területei: történelem; erkölcsstan, etika; hon- és népismeret; társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek, filozófia. Az Ember és társadalom műveltségterület tartalmainak elsajátítása szervesen összekapcsolódik az *anyanyelvi kommunikáció, a digitális kompetencia, a hatékony önálló tanulás, a szociális és állampolgári kulcskompetencia* fejlesztésével.

A fejlesztési területek közül az önismereti és társas kapcsolati kultúra, a nemzeti öntudat, a hazafias nevelés, az egyetemes kultúra tiszteletére, az aktív állampolgárságra, demokráciára nevelés, a gazdasági és pénzügyi nevelés, a tanulás tanulása, valamint a testi és lelki egészség céljai kapcsolódnak szorosabban a műveltségi területhez.

Az Ember és társadalom műveltségi terület további *kiemelt fejlesztési feladatai*:

- a személyiségi és emberi jogok tiszteletére, az erkölcsi értékekre nevelés;
- a nemzettudat és állampolgári ismeretek kialakítása, tudatosítása, fejlesztése;
- a történeti megismerés eszközeinek, módszereinek kialakítása és fejlesztése;
- a történelmi gondolkodás képességének kialakítása és fejlesztése;
- a társadalmi igazságosság, méltányosság és szolidaritás értékeinek tudatosítása,
- a társadalmi, gazdasági problémák iránti érzékenység megteremtése;
- a környezetért és fenntarthatóságért érzett felelősség kialakítása;
- más kultúrák megismerése és elfogadása;
- a demokratikus intézményrendszer működésének megértése;
- az egyenlő bánásmóddal és esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és képességek fejlesztése.

Ezek a kiemelt fejlesztési feladatok az ismeretátadás, a képességfejlesztés és a normaközvetítés egyensúlyát biztosítva érhetők el.

Kiemelt fejlesztési területek

Történelem: A történelem tanulása elősegíti a nemzeti és az európai identitástudat kialakulását, a szűkebb és a tágabb közösségekhez – a lakóhelyhez, a nemzethez, Európához, az emberiséghez – tartozás személyes megélését. A történelem tantárgy oktatásának feladata, hogy a történelmi műveltség elsajátítása elvezessen a közösséghez tartozás értelmének felismeréséhez. A történelmi műveltség magában foglalja a magyar nép, a nemzet, a történelem során kialakult civilizációk közös emlékezetének megismerését és megbecsülését, a folyamatosan bővülő, megújuló, formálódó kulturális tájékozódás képességét is. Ezért ismeretekkel kell rendelkezniük az emberi közösség által a múltban létrehozott szellemi javokról, a közösség kulturális életének jelenségei közötti kapcsolatokról, az ember gondolkodását meghatározó értékekről, eszmékről, mitológiákról, legendákról, hitekről, hiedelmekről, ezek eredetéről, kialakulásuk okairól, történetéről.

Történelmi tanulmányaik eredményeként a tanulók képesek értékelni, tisztelni szűkebb közösségük, nemzetük, Európa és az emberiség kulturális javait. Miközben büszkék lehetnek saját közösségük kulturális teljesítményére, nyitottá válhatnak más kultúrák javainak

tiszteletére, megbecsülésére, befogadására. Más kultúrák értékeinek, a magyar és az európai történelem világtörténelmi kapcsolódásainak megismerése, a történelmi tanulmányok világtörténelmi dimenzióba helyezése az egyetemes emberi identitást formálja, erősíti. Ezért fontos, hogy a történelmi múlttal való találkozás és a történelemből fakadó tanulságok feldolgozása a tanulók számára személyes élmény legyen. A történelem problémaközpontú megközelítése az önismereti, a társas kapcsolati kultúra fejlesztésének és a pozitív énkép kialakításának lehetőségét is biztosítja a tanulóknak.

A tanítás meghatározó célja olyan differenciált történelmi gondolkodás kialakítása, amelynek keretében a tanulók képesek a múlt-jelen-jövő hármas dimenziójában az adatok, tények, fogalmak, a történettudomány által kínált konstrukciók (sémák) rugalmas adaptálásra, illetve a történettudomány vizsgálati eljárásainak (történeti probléma felismerése, megfogalmazása, a kritika, az interpretáció) alkalmazására. A felkészítés további célja, hogy a tanulók felismerjék és megértsék, hogyan és miért éreztek, gondolkodtak, cselekedtek másként az emberek a múltban, mint a jelenben élők. Mindehhez nélkülözhetetlen a történeti megismerést és értelmezést elősegítő kulcsfogalmak használata.

A 1–4. évfolyamokon a műveltségterület egyes tartalmait olvasmányok, tevékenységek révén dolgozzák fel. A tanulók ebben a képzési szakaszban a történelmi látásmód alapelemeit (időbeliség, helyszín, szereplők) sajátíthatják el a személyes, családi történelem, valamint a magyar történelem jelentős eseményeinek, szereplőinek megismerésén keresztül.

Az 5–8. évfolyamokon a tananyag feldolgozásának alapelve a történetek elbeszélésén, megjelenítésén alapuló és tevékenység-központú történelemtanítás, amelynek egyik eszköze a jelentős történelmi személyiségek bemutatása. Fontos szempont a szűkebb és tágabb környezet történelmi, kulturális, vallási értékeinek megismertetése, valamint az, hogy a diákok megismerjék a történelmi múltat feldolgozók (történész, régész, nyelvész) munkájának alapelemeit. Ezt támogatja a múzeumok (közgyűjtemények) látogatása, rendeltetésének, szerepének ismerete. A képzési szakasz második felében a történelmi gondolkodás továbbfejlesztése áll a középpontban, a történelmi dokumentumok feldolgozása pedig a társadalmi és állampolgári normák elsajátítására is irányul.

A 9–12. évfolyamokon a tanítás a forrás- és tevékenység-központú tananyag-feldolgozásra épül. Ennek keretében a diákoknak meg kell ismerkedniük a történelmi múlt különböző forrásainak (szöveges, képi, audiovizuális) általános jellemzőivel, feldolgozási szempontjaival, továbbá képessé kell válniuk arra, hogy a különböző típusú forrásokban meglássák az azt létrehozó szerzők nézőpontját. Kiemelt szerepe van a problémaközpontú és elemző tanításnak is, amely segít a történelmi helyzetek megértésében, illetve a mában felmerülő problémák, jelenségek történeti gyökereinek megértésében.

A társadalomismeret és az állampolgári ismeretek tartalmainak feldolgozása alapot ad a tudatos részvételhez a közéletben, és a kulcskompetenciák kialakításán keresztül erősíti a demokrácia értékeinek (többek között a jogállamiság, részvétel a döntéshozatalban, a társadalmi igazságosság, az önrendelkezés, a szolidaritás) tiszteletét.

A történelmi tájékozódás keretét biztosító tudásháló kialakításakor elválaszthatatlan egymástól

- a történelmi-kulturális műveltséganyag közvetítése,
- a kiemelt fejlesztési feladatok teljesítése,
- a történelmi folyamatok, események, jelenségek megismerése;
- a történelmi tanulás (térbeli, időbeli, ok-okozati gondolkodás) képességének fejlesztése és
- végső soron a történelmi tudat formálódásának elősegítése.

Az ún. történelmi gondolkodás azt jelenti, hogy a tanulók képesek

- a történelmi jelenségeket megérteni,
- az eseményekről kialakított nézőpontok közötti különbségeket felismerni (multiperspektivitás),
- belátni, hogy az események irányítói és átéltői előtt számos tény és folyamat rejtve maradt,
- elfogadni, hogy az eseményeket egymástól eltérő módon is lehet magyarázni, valamint ezen eltérő magyarázatok okait felismerni és megérteni,
- a változás, az állandóság, és a folyamatosság jelentőségét felismerni,
- a tanult történelmi jelenségeket saját élethelyzetüktől elvonatkoztatottan szemlélni, azzal nem egyező értelmezési keretbe helyezni,
- belátni, hogy az ember (az emberi együttélés formái, intézményei) és minden, amit az ember alkot, időben létezik, múltja, jelene, jövője, okai, következményei vannak, melyek változhatnak.

Erkölcstan, etika: Az erkölcsi nevelés a minden emberben jelenlévő erkölcsi érzék kiművelését jelenti; nem egyik vagy másik tantárgy feladata. Az iskolai környezetnek, a pedagógus példájának, az osztályközösség életének a maga egészében van erkölcsi jelentősége. Az etika oktatása úgy épül az erkölcsi nevelés rendszerébe, hogy feltárja és fogalmilag megragadhatóvá teszi azokat az értékelveket, amelyeken a társadalmi együttélés bevett normái alapulnak. A helyes magatartás és a jó döntés elveiről kialakított álláspontok párbeszéde végigkíséri a civilizáció történetét. Az erkölcstan, etika műveltségterület feladata, hogy megismertessen ezzel a hagyománnyal. Nem kész válaszokat kínál, hanem a kérdések felismerésére és értelmezésére törekszik. Feladata, hogy a morális helytállás értelmének sokoldalú megvilágításával elmélyítse a tanulók önismeretét, segítsen különbséget tenni jó és rossz döntés között, eligazodni az emberi kapcsolatok bonyolult világában. Fejleszti a tanulók problémaérzékenységét, erősíti becsület- és igazságérzetüket, és megtanít a lelkiismeretünket nyugtalanító erkölcsi dilemmák tudatosítására, elfogulatlan vizsgálatára, szabatos kifejezésére.

Hon- és népismeret: A hon- és népismeret tartalmazza a népünk kulturális örökségére leginkább jellemző sajátosságokat, nemzeti kultúránk nagymúltú elemeit, a magyar néphagyományt.

Teret biztosít azoknak az élményszerű egyéni és közösségi tevékenységeknek, amelyek a család, az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza és népei megbecsüléséhez, velük való azonosuláshoz vezetnek. Segíti az egyéni, családi, közösségi, nemzeti identitástudat és történelmi tudat kialakítását.

Tudatosítja a tanulóknak, hogy saját hagyományaik, nemzeti értékeik megismerése, elsajátítása után válhatnak nyitottá a velünk élő nemzetiségek, a szomszéd és a rokon népek, a világ többi népének kultúrája, az egyetemes értékek iránt.

A hon- és népismeret megalapozza és áthatja a különböző műveltségi területeket. Szabadon választható, önálló tárgyként, rendszerezett ismeretanyagként pedig lehetőséget teremt a magyar népi kultúra értékein keresztül a saját és a különböző kultúrák, a környezet értékeit megbecsülő és védő magatartás, illetve a szociális érzékenység kialakítására.

Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek: Ennek az ismeretkörnek az a legfőbb feladata, hogy reflektáljon a diákok társadalmi tapasztalataira, és komplex módon segítse őket a társadalmi viszonyok közötti eligazodásban, a felnőtté válásban. Célja, hogy a különböző

társadalomtudományok (szociológia, szociálpszichológia, politológia, jogtudomány, közgazdaságtudomány stb.) nézőpontjából mutasson be jelenségeket, problémákat, és segítse a tanulókat ezek értelmezésében, következtetések megfogalmazásában. Feladata olyan alapvető ismeretek feldolgozása, amelyek nélkülözhetetlenek a cselekvő, felelősségteljes állampolgári léthez, a gazdasági folyamatok megértéséhez, illetve az e folyamatokban rejlő lehetőségek és veszélyek felismeréséhez. A tartalmak feldolgozása olyan személyes tapasztalatra építő készségfejlesztő módszerek alkalmazását teszi szükségessé, amelyek megalapozzák és fejlesztik a diákok szociális, erkölcsi és jogi érzékét, és erősíthetik döntési- és problémamegoldó készségeiket, empátiájukat, toleranciájukat, valamint hozzájárulnak a társadalmi szolidaritás kialakulásához.

Filozófia: A filozófiai tanulmányok célja az emberi lét értelmével, a tudás mibenlétével kapcsolatos legáltalánosabb kérdések felvetése, megvitatása, valamint a filozófiai eszmék történetének és legnagyobb alakjainak a megismerése. A különböző korok és kultúrák filozófiai szövegeinek tanulmányozása elősegíti a kritikai gondolkodást, a problémaérzékenység fejlesztését, az önálló véleményalkotást és más gondolkodásmódok megértésének képességét. A filozófiai rendszerek azokat a legáltalánosabb fogalmi kereteket kínálják, amelyek között tapasztalataink világát, mint összefüggő egységes egészet vagyunk képesek végiggondolni. A filozófia segíthet a tájékozódásban, világképünk megteremtésében, az információözön célszerű szelektálásában és felhasználásában.

A filozófiai tartalmak feldolgozása többféle módon történhet, így lehet például kultúrtörténeti súlypontú, az interdiszciplinaritást hangsúlyozó, kronologikus, problémacentrikus felépítésű, vagy a filozófiai diszciplínák felől közelítő tematikus szerkezetű.

FEJLESZTÉSI FELADATOK

1. Ismeretszerzés, tanulás 2. Kritikai gondolkodás 3. Kommunikáció 4. Tájékozódás időben és térben

A táblázatokban található nyilak (►►) arra utalnak, hogy az adott tevékenység a további évfolyamokon is folytatódik, a következő képzési szakaszra érvényes kiegészítésekkel.

1. Ismeretszerzés, tanulás

1–4. évfolyam	5–8. évfolyam		9–12. évfolyam
	5–6. évfolyam	7–8. évfolyam	
Ismeretszerzés személyes beszélgetésekből, tárgyak, épületek, képek közvetlen megfigyeléséből, hallott és olvasott elbeszélő szövegekből, különböző médiumok anyagából, ►►			►► szaktudományi munkákból.
Emberi és élethelyzetek megfigyelése, ►►	►► magatartásformák értelmezése.	Különböző emberi magatartás-típusok, élethelyzetek megfigyelése, következtetések levonása.	

1–4. évfolyam	5–8. évfolyam		9–12. évfolyam
	5–6. évfolyam	7–8. évfolyam	
A műveltségi területhez kapcsolódó rövid szövegek olvasása.	Kulcsszavak és kulcsmondatok keresése szövegekben.		Ismeretszerzés különböző írásos forrásokból, statisztikai táblázatokról, grafikonokról, diagramokról.
Információk gyűjtése adott témához segítségével, ►►	►► könyvtárban, médiatárban, múzeumokban.	Önálló információgyűjtés adott témához különböző médiumokból, rövid szöveges tartalmi ismertető készítése, ►►	►► információk önálló rendszerezése és értelmezése.
Atlaszok, gyermeklexikonok használata. A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben.	Segédkönyvek, kézikönyvek, atlaszok, lexikonok használata. Az olvasmányokról lényegyet kiemelő jegyzetek készítése. A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben.		A legfontosabb történelmi, társadalomtudományi, filozófiai és etikai kézikönyvek, atlaszok, lexikonok ismerete és használata. Előadás önálló jegyzetelése.
		Az internet kritikus és tudatos felhasználása történelmi filozófia- és etikatörténeti ismeretek szerzésére.	

2. Kritikai gondolkodás

1–4. évfolyam	5–8. évfolyam		9–12. évfolyam
	5–6. évfolyam	7–8. évfolyam	
Kérdések önálló megfogalmazása a tárgyalt témával kapcsolatban.			
Mesehősök és történelmi szereplők megkülönböztetése.	Társadalmi-történelmi, erkölcsi problémák felismerése, megfogalmazása, ►►		►► a tanult ismeretek problémaközpontú elrendezése.
A lényeg kiemelése írott és hallott szövegekből, ►►		►► tételmondat meghatározása, szövegtömörítés, szöveg átfogalmazása adott szempont szerint.	
A szépirodalmi és más fikatív elbeszélések megkülönböztetése az igaz történettől.	Adott történetben a valós és a fikatív elemek megkülönböztetése. Feltevések megfogalmazása igaz történetek szereplői cselekedeteinek, viselkedésének mozgatórugóiról.		Különböző történelmi elbeszélések összehasonlítása a narráció módja alapján. Különböző szövegek, hanganyagok, filmek stb. vizsgálata a történelmi hitelesség szempontjából.
Annak felismerése, hogy egy adott szöveg többféleképpen is értelmezhető.		Többféleképpen értelmezhető szövegek jelentésrétegeinek feltárása.	

1–4. évfolyam	5–8. évfolyam		9–12. évfolyam
	5–6. évfolyam	7–8. évfolyam	
Híres emberek, történelmi személyiségek, irodalmi, film- stb. hősök külső és belső tulajdonságainak felsorolása.	Híres emberek, történelmi személyiségek jellemzése, ►►	►► feltevések megfogalmazása a történelmi személyiségek cselekedeteinek, viselkedésének mozgatórugóiról.	
Az emberi (történelmi) cselekvés és annak következménye közötti kapcsolat felismerésének gyakorlása.			
Mindennapi élethelyzetek elbeszélése, eljátszása ►►	►► a különböző szereplők nézőpontjából. Történelmi jelenetek elbeszélése, eljátszása különböző szempontokból. Erkölcsi kérdéseket felvető élethelyzetek felismerése, bemutatása.		
Önálló vélemény megfogalmazása eseményekről és személyekről, ►►	►► társadalmi, történelmi eseményekről, szereplőkről, jelenségekről, filozófiai kérdésekről.		
Történelmi szereplők viselkedésének vizsgálata ►►	►► társadalmi csoportok, intézmények működésének elemzése. Feltevések megfogalmazása az egyének, csoportok viselkedésének mozgatórugóiról.	Feltevések megfogalmazása egyes társadalmi-történelmi jelenségek, intézmények háttéréről, feltételeiről, okairól. Érvek gyűjtése a feltevések mellett és ellen, ►►	►► az érvek kritikai értékelése.
Érvek gyűjtése a saját vélemény alátámasztására, ►►	►► ellenérvek gyűjtése az ellenvélemények cáfolására, ►►		►► meghatározott álláspontok cáfolására.
Tapasztalatok szerzése a valós, a lehetséges, a lehetetlen és a valószínű megítéléséről (pl. helyszín, idő, szereplők, események kapcsán).			Történelmi-társadalmi adatok, modellek és elbeszélések elemzése a bizonyosság, a lehetőség és a valószínűség szempontjából.
A múlt és a jelen életviszonyai közötti különbségek felismerése, azonosítása.	A különbségek felismerése és a változások nyomon követése egy-egy történelmi jelenség kapcsán. Különböző társadalmi-történelmi jelenségek összehasonlítása, ►►		►► strukturális és funkcionális szempontok alapján. Különböző értékrendek összehasonlítása, saját értékek tisztázása. Társadalmi-történelmi jelenségek értékelése a saját értékrendnek megfelelő szempontok alapján.
Annak vizsgálata, hogy a történet szerzője részese, kortársa volt-e a leírt eseménynek.		Kérdések megfogalmazása a forrás megbízhatóságára, ►►	►► a szerző esetleges elfogultságaira, tájékozottságára, rejtett szándékaira stb. vonatkozóan.

3. Kommunikáció

1–4. évfolyam	5–8. évfolyam		9–12. évfolyam
	5–6. évfolyam	7–8. évfolyam	
Beszélgetés egy társadalmi, történelmi témáról.	Saját vélemény érthető megfogalmazása, a tárgyilagos érvelés és a személyeskedés megkülönböztetése.		
Mások véleményének türelmes meghallgatása ▶▶	▶▶ és figyelembe vétele.		Mások érvelésének összefoglalása és figyelembevétel. A véleménykülönbségek tisztázása, a saját álláspont gazdagítása, továbbfejlesztése.
Események, történetek elbeszélése élőszóban, ▶▶	▶▶ illetve emlékezetből.		
Szóbeli beszámoló a saját tapasztalatokról, ▶▶	▶▶ önálló gyűjtő-, illetve kutatómunkával szerzett ismeretekről. Beszámoló, kiselőadás tartása szépirodalomból, sajtótermékekből, rádió- és a tévéműsorokból, ▶▶		▶▶ népszerű tudományos irodalomból, történelmi forrásokból származó szövegek alapján.
Képi, szöveges és egyéb információforrások megkülönböztetése.	A különböző információforrásokból szóbeli következtetések megfogalmazása.		Primer történelmi források elemzése, különféle társadalmi-történelmi összefüggések felderítése..
Rajz készítése történelmi vagy társadalmi témáról. Önállóan gyűjtött képekből összeállítás, tabló készítése.		Rajzos vázlat készítése.	Folyamatábra, diagram készítése. Történelmi, társadalmi témák vizuális ábrázolása. Vizuális rendezők (tablázatok, ábrák) készítése.
Történetek kapcsán néhány mondatos összefüggő szöveg írása.	Fogalmazás írása valamely történelmi-társadalmi és erkölcsi témáról.		Esszé írása történelmi-társadalmi témákról, filozófiai kérdésekről, ennek kapcsán a kérdés világos megfogalmazása, bizonyítékok és cáfolatok kifejtése, következtetések levonása.
Események, történetek, jelenségek mozgásos, táncos, dramatikus megjelenítése.			

4. Tájékozódás időben és térben

1–4. évfolyam	5–6. évfolyam		9–12. évfolyam
	5–6. évfolyam	7–8. évfolyam	
Az idő tagolására szolgáló kifejezések használata: perc, óra, nap, hét, hónap, év, ►►	►► évtized, évszázad, évezred, emberöltő.		Történelmi korszakok, periódusok nevének használata.
Időmeghatározó kifejezések használata: amikor kicsi (óvodás stb.) voltam, amikor nagyszüleim gyerekek stb. voltak, nagyon régen.	Időmeghatározás más ismert eseményre, jelenségre való utalással (pl. a honfoglalás után, Mátyás uralkodása idején). Krisztus előtt, Krisztus után.		Időmeghatározás konkrét kronológiai adatokkal
Viszonyítások használata: most, előbb, később, ugyanakkor, régebben, nagyon régen, ►►		►► konkrét történelmi időszakokhoz kapcsolódóan (pl. előző évtized, a reformkorban, a XX. században).	
Események, jelenségek, tárgyak, személyek stb. időrendbe állítása.			
Az idő ábrázolása óra, naptár felhasználásával	Az idő ábrázolása téri-vizuális eszközökkel (pl. időszalag készítése).	Kronológiai adatok rendezése.	
A megismert történet eseményeinek időrendbe állítása.	Néhány kiemelt esemény, jelenség időpontjának ismerete. A tanultak elhelyezése az időben a kiemelt időpontokhoz képest, kronológiai számítások. Az egyes történelmi jelenségek (gazdaság, kultúra, politika stb.) eltérő időbeli ritmusának felismerése, ►►	►► kölcsönhatásainak elemzése. A világtörténet, az európai történelem, a magyar történelem eltérő időbeli ritmusának és kölcsönhatásainak elemzése.	
Egyszerű térképek másolása kézi munkával.			Egyszerű térkép vázlatok rajzolása különböző információforrások alapján.
A térkép legfontosabb elemeinek felismerése: vizek, domborzati jelölések, államhatárok, települések.	A tanult helyek megkeresése a térképen. Események, jelenségek leolvasása történelmi térképekről. Távolságok becslése és számítása történelmi térképeken. Egyszerű alaprajzok készítése.		Különböző időszakok történelmi térképeinek összehasonlítása, a változások hátterének feltárása. A történelmi tér változásainak leolvasása különböző (pl. népsűrűséget, vallási megoszlást ábrázoló) térképekről.
A történetek helyszíneinek megkeresése egyszerű térképeken.	Tanult események, jelenségek topográfiai helyének megmutatása térképen. Néhány kiemelt esemény, jelenség topográfiai helyének elhelyezése vaktérképen.		Az adott téma tanulmányozásához leginkább megfelelő térkép kiválasztása különféle atlaszokból.

KÖZMŰVELTSÉGI TARTALMAK

TÖRTÉNELEM

1–4. évfolyam:

1. A családi élet eseményei (születés, esküvő stb.).
2. Szülők, nagyszülők gyermekkorra, életmódja, tárgyi világa.
3. A múlt emlékei környezetünkben (múzeumok, emléktáblák, műemlékek, emlékművek; tárgyak, fotók, egyéb dokumentumok; szokások).
4. Nemzeti ünnepeink, jelképeink.
5. Mondák a honfoglalásról, államalapításról.
6. A középkori és újkori magyar történelem alakjai, női és férfi életutak.
7. A török elleni harcok: Hunyadiak, végváriak.
8. Kurucok és labancok.
9. A reformkor, a forradalom és szabadságharc kiemelkedő alakjai.
10. Gyermekelemek és gyermekorsók a XX. században.
11. Embermentők a 20. században.
12. 1956 nevezetes alakjai.

5–8. évfolyam:

Ismétlődő, illetve hosszszetszeti témák:

– Család és lakóhely;	– betegségek, járványok;
– hétköznapiak, ünnepek;	– öltözködés, divat;
– gyermekek nevelése és oktatása;	– békék, háborúk és hadviselés;
– nők és férfiak életmódja;	– erőforrások, termelési kultúrák;
– szegények és gazdagok világa;	– környezet, környezet-átalakítás;
– falvak és városok;	– felfedezők és feltalálók.
– közlekedés, úthálózat, hírközlés;	

1. Az őskor és az ókori Kelet

- 1.1. Az őskori ember világa.
- 1.2. Az ókori Egyiptom anyagi és szellemi kultúrája.
- 1.3. Ószövetségi történetek.
- 1.4. Ókori keleti örökségünk (időszámítás, írás, tudományos ismeretek, vallások, építmények).

2. Az antikvitás

- 2.1. Az ókori görögök: istenek, hősök, tudósok, művészek és az olimpia.
- 2.2. Az athéni demokrácia és a görög–perzsa háborúk.
- 2.3. Az ókori Róma alapítása.
- 2.4. Hadvezérek, csaták, uralkodók az ókori Rómában.
- 2.5. Újszövetségi történetek.

3. A középkori Európa

- 3.1. A nyugati és a keleti keresztény államiság főbb jellemzői.
- 3.2. Az iszlám vallás, az arab hódítás és kulturális hagyatéka.
- 3.3. A középkori élet színterei és szereplői (uradalmak, kolostorok, városok, egyetemek).
- 3.4. A lovagi életmód és a keresztes hadjáratok.

4. A magyarság történetének kezdetei és beilleszkedése Európába

- 4.1. Történetek a magyarság vándorlásáról és a honfoglalásról.
- 4.2. Az államalapítás: Géza és Szent István.
- 4.3. Az Árpád-ház uralkodói, szentjei.
- 4.4. Nagy Lajos, a hódító és törvényhozó.
- 4.5. Hunyadi János a török ellenes küzdelmek élén.
- 4.6. Hunyadi Mátyás portréja.
- 4.7. A mohácsi csata és következményei.

5. A világ és Európa a kora újkorban

- 5.1. A nagy földrajzi felfedezések.
- 5.2. Vallási újtók (reformáció és katolikus megújulás).
- 5.3. Fényes uralkodói udvarok.
- 5.4. Az alkotmányos királyság létrejötte Angliában.
- 5.5. A felvilágosult gondolkodók.
- 5.6. Az észak-amerikai gyarmatok függetlenségi harca.
- 5.7. Az európai hatalmak és a gyarmatok.

6. Magyarország a XVII–XVIII. században

- 6.1. Végvári küzdelmek.
- 6.2. Bocskai István és a hajdúk.
- 6.3. Az Erdélyi Fejedelemség virágkora Bethlen Gábor idején.
- 6.4. Zrínyi Miklós, a hadvezér.
- 6.5. A Rákóczi-szabadságharc kiemelkedő személyiségei, céljai.
- 6.6. Magyarország újjáépítése a Habsburg Birodalomban. Nemzetiségi viszonyok.

7. A forradalmak és a polgárosodás kora Európában és Magyarországon

- 7.1. A francia forradalom vívmányai és árnyoldalai.
- 7.2. Napóleon fölemelkedése és bukása.
- 7.3. Az ipari forradalom találmányai.
- 7.4. A magyar reformkor képviselői (Széchenyi, Kossuth, Kölcsey, Wesselényi).
- 7.5. A forradalom és szabadságharc kiemelkedő személyiségei és céljai.

8. A nemzetállamok kora

- 8.1. Az egységes német nemzetállam létrejötte.
- 8.2. Polgárháború az Egyesült Államokban.
- 8.3. A megtorlás és a kiegyezés Magyarországon.
- 8.4. A dualista Magyarország jelentős személyiségei.
- 8.5. Az Osztrák–Magyar Monarchia együtt élő népei.

- 8.6. Birodalmak versenye a világ újrafelosztásáért, élet a gyarmatokon.

9. Hazánk és a nagyvilág a XX. század első felében

- 9.1. Az első világháború jellemzői és következményei Európában és Magyarországon.
- 9.2. Trianon és következményei.
- 9.3. A nagy gazdasági világválság és következményei az Egyesült Államokban és Európában.
- 9.4. Diktatúrák és diktátorok Európában.
- 9.5. Politikus portrék a két világháború közötti Magyarországon.
- 9.6. A határon túli magyarság sorsa.
- 9.7. A második világháború jellemzői és következményei.
- 9.8. Magyarország a második világháborúban.
- 9.9. A holokauszt Európában és Magyarországon.

10. Hazánk és a nagyvilág a XX. század második felében

- 10.1. A hidegháború: az Egyesült Államok és a Szovjetunió vetélkedése.
- 10.2. A kettéosztott Európa.
- 10.3. Az arab–izraeli konfliktusok.
- 10.4. A szovjet megszállás és a kommunista diktatúra jellemzői Magyarországon.
- 10.5. 1956-os forradalom és szabadságharc kiemelkedő személyiségei és céljai.
- 10.6. A Kádár-korszak jellemzői (a megtorlástól a rendszer bukásáig).
- 10.7. A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon.
- 10.8. A határon túli magyarság sorsa.

11. A globalizálódó világ és Magyarország

- 11.1. Az Európai Unió létrejötte és az európai polgárok alapvető jogai.
- 11.2. A vasfüggöny lebontása és következményei a keleti blokk országaiban.
- 11.3. Globális problémák: urbanizáció, környezetszennyezés, terrorizmus, migráció, klímaváltozás.
- 11.4. Az Alaptörvény, a jogállamiság intézményei a mai Magyarországon.
- 11.5. A gazdasági élet területei és a munka világa.
- 11.6. A határon túli magyarság sorsa.
- 11.7. A magyarországi romák kultúrája, helyzetének változásai.

9-12. évfolyam:

Ismétlődő, illetve hossz metszeti témák:

(lásd az 5–8. évfolyamnál, továbbá az alábbiak)

– Államformák és államszervezet;	– politikai és katonai szövetségek;
– birodalmak;	– a földrajzi környezet szerepe;
– a hatalommegosztás formái, szintjei;	– kisebbség-többség;
– reform és kompromisszum;	– világkép, eszmék, ideológiák;
– vallások, vallásújítók;	– korok, korstílusok;
– a sajtó, a tömegtájékoztatás és a propaganda;	– önfeláldozó magatartásformák.

1. Az őskor és az ókori Kelet

- 1.1. Az őskori ember világa.
- 1.2. Anyagi és szellemi kultúra, vallás az ókori Kelet civilizációiban.

2. Az antikvitás

- 2.1. Hellász – a poliszok és a birodalom: Athén, Spárta, Nagy Sándor.
- 2.2. Róma a köztársaságtól a császárságig. Pannónia.
- 2.3. Az antik kultúra öröksége, a filozófiai gondolkodás kezdetei.
- 2.4. A kereszténység kezdetei és tanításai.
- 2.5. A népvándorlás és az antik civilizáció felbomlása.

3. A középkori Európa

- 3.1. A bizánci és a frank birodalmak, valamint a Német-római Birodalom jellemzői.
- 3.2. A hatalomgyakorlás, a társadalmi és gazdasági élet jellemzői.
- 3.3. Vallási, egyházi ellentétek, hatalmi harcok, hódítások. A vallás és az egyház szerepe a középkori Európában.
- 3.4. Háborús konfliktusok és hatalmi törekvések Európában.
- 3.5. Nyugat-Európa válsága, Közép- és Kelet-Európa megerősödő államai.
- 3.6. Európa keresztény középkori öröksége. Világképek, korstílusok.

4. A magyarság történetének kezdetei és beilleszkedése Európába

- 4.1. Eredet, vándorlás, honfoglalás, államalapítás.
- 4.2. Hatalomgyakorlás, államszervezet, a társadalmi és gazdasági élet jellemzői az Árpád-házi királyok idején.
- 4.3. A Magyar Királyság mint európai középhatalom az Anjouk, Zsigmond és Mátyás korában.
- 4.4. A magyar művelődés és kultúra feltárt emlékei.
- 4.5. A török elleni harcok, a középkori magyar állam bukása.

5. A világ és Európa a kora újkorban

- 5.1. Amerika ősi kultúrái, a földrajzi felfedezések és következményeik.
- 5.2. Az atlanti hatalmak felemelkedése, az abszolutizmus, az angol polgárháború és következményei.
- 5.3. A reformáció, a katolikus megújulás és a felvilágosodás.
- 5.4. Nagyhatalmi küzdelmek a XVII–XVIII. században, a felvilágosult abszolutizmus.
- 5.5. Az Egyesült Államok létrejötte, alkotmánya.

6. Magyarország a XVII–XVIII. században

- 6.1. Küzdelmek, hétköznapiak, kultúra a három részre szakadt Magyarországon.
- 6.2. A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc.
- 6.3. Népesedési, társadalmi és gazdasági változások.
- 6.4. A Magyar Királyság a XVIII. századi Habsburg Birodalomban, a felvilágosult abszolutizmus hazánkban.

7. A forradalmak és a polgárosodás kora Európában és Magyarországon

- 7.1. A francia forradalom eszméi, irányzatai, vezetői és árnyoldalai.

- 7.2. A napóleoni háborúk. Hatásuk Európára és Magyarországra.
- 7.3. A XIX. század uralkodó eszméi.
- 7.4. Az ipari forradalom és hatásai.
- 7.5. A reformkor fő kérdései, személyiségei, a nemzeti kultúra.
- 7.6. Forradalom és szabadságharc Magyarországon.

8. A nemzetállamok kora

- 8.1. Nemzetállamok kialakulása és felemelkedése Európában.
- 8.2. A keleti kérdés.
- 8.3. A nagy gyarmatbirodalmak, valamint Kína és Japán.
- 8.4. Önkényuralom és kiegyezés Magyarországon.
- 8.5. A dualista állam.
- 8.6. A nemzetiségek helyzete. A zsidó-magyar együttélés.
- 8.7. A modernizáció Magyarországon.

9. Hazánk és a nagyvilág a XX. század első felében

- 9.1. Az első világháború és a háborút lezáró békék.
- 9.2. A háborús vereség következményei Magyarországon.
- 9.3. Trianon és hatásai. A határon túli magyarság sorsa.
- 9.4. A bolsevik ideológia és a kommunista diktatúra a Szovjetunióban.
- 9.5. A fasiszta ideológia és állam Olaszországban.
- 9.6. Az 1929–33-as világgazdasági válság és kezelése a nyugati demokráciákban.
- 9.7. A nemzetiszocialista ideológia és a náci diktatúra.
- 9.8. Magyarország konszolidációja és a revíziós külpolitika.
- 9.9. A második világháború fő hadszínterei, hadi és a diplomáciai eseményei.
- 9.10. Magyarország részvétele, veszteségei a második világháborúban.
- 9.11. Zsidóüldözés és népiirtás, a holokauszt.

10. Hazánk és a nagyvilág a XX. század második felében

- 10.1. A kétpólusú világ és a fegyverkezési verseny.
- 10.2. A hidegháború fegyveres konfliktusai.
- 10.3. Integrációs törekvések a megosztott Európában, Nyugaton és Keleten.
- 10.4. A gyarmati rendszer felbomlása.
- 10.5. Magyarország a második világháború után: újjáépítés és a kommunista diktatúra kiépítése.
- 10.6. A Rákosi-korszak jellemzői (államosítás, pártállam, terror).
- 10.7. Az 1956-os forradalom és szabadságharc. A megtorlás.
- 10.8. A Kádár-rendszer kiépülése, konszolidációja, sajátosságai és válsága.
- 10.9. A demokratikus átalakulás és a piacgazdaság létrejötte.

11. A globalizálódó világ és Magyarország

- 11.1. Az Európai Unió története, alapelvei, intézményei.
- 11.2. A Szovjetunió, Csehszlovákia és Jugoszlávia felbomlása.
- 11.3. A tudományos-technikai forradalom, a jóléti társadalom, a globális problémák és a fenntarthatóság.
- 11.4. Az Alaptörvény, a jogállamiság intézményei a mai Magyarországon.

- 11.5. Demográfiai változások, népesedés, nemzetiségek, vallási kisebbségek Magyarországon.
- 11.6. A cigány (roma) társadalom története, helyzete és integrációjának folyamata.
- 11.7. A határon túli magyarság helyzete, magyarok a nagyvilágban.
- 11.8. A globális világ kihívásainak hatása hazánk fejlődésére.

2. ERKÖLCSTAN, ETIKA

1–4. évfolyam

Az erkölcsstan tantárgy anyagához 1-4. osztályban a Nat Magyar nyelv és irodalom, az Ember és társadalom, az Életvitel és gyakorlat, valamint a Művészetek műveltségterületek azon fejlesztési követelményei és közműveltségi tartalmai irányadóak, amelyek az életkori sajátosságoknak megfelelő beszélgetési témákat, magatartásmintákat, életvezetési szokásokat közvetítenek.

5–8. évfolyam

1. Az emberi természet

- 1.1. Test és lélek.
- 1.2. Értelmelem, érzelem, ösztön, akarat.
- 1.3. Ember az időben: gyermekkor, serdülőkor, ifjúkor, felnőttkor, öregkor.

2. Erkölcsi személyiség, emberi társaság

- 2.1. Szokás, hagyomány, szabály, illem.
- 2.2. A lelkiismeret, jó és rossz, bűn és erény.
- 2.3. Az ember mint értékelő és erkölcsi lény.

3. Társas kapcsolatok

- 3.1. Társaink. Barátság, szeretet, tisztelet, segítő kapcsolat.
- 3.2. Nemiség, szerelem, házasság.
- 3.3. Család, otthon.
- 3.4. Előítélet, bizalom, együttérzés.

4. Az emberi társadalom

- 4.1. Egyén és közösség.
- 4.2. Szabadság és korlátozottság.
- 4.3. Munka, alkotás. Értelmes élet, boldogulás. Jól lét és jólét.
- 4.4. Szegények és gazdagok.

5. A vallás világa

- 5.1. Meggyőződés, hit, világnézet.
- 5.2. A vallás funkciói.
- 5.3. Vallási közösség és vallási intézmény.

5.4. A vallás mint lelki jelenség. Vallási népszokások.

6. A kereszténység és Európa

- 6.1. A nagy világvallások erkölcsi tanításai.
- 6.2. A zsidó és a keresztény vallás a Biblia tükrében
- 6.3. Az európai civilizáció és kultúra keresztény gyökerei.
- 6.4. A keresztény valláserkölc és a kereszténység világi tanításai. Párbeszéd, együttműködés.

9–12. évfolyamon

1. Az emberi természet

- 1.1. A társas lény. Biológiai és kulturális evolúció. A Másik szerepe az öntudat kialakulásában.
- 1.2. Szocializáció. A tanult viselkedés. Társadalmi szerep és önazonosság.
- 1.3. A cselekvő ember. Környezetformálás, munka, munkamegosztás.

2. Az erkölcsi gondolkodás alapjai

- 2.1. Tények és értékek. A cselekedet erkölcsi megítélése. Etikai álláspontok a jó és a rossz ismeretének eredetéről. A szenvedés kérdése.
- 2.2. Hit és vallás. A világvallások emberképe és erkölcsi tanítása.
- 2.3. A cselekvő szeretet. Az ember kitüntetett léthelyzete, bűne és jóra valóssága. A valláserkölc értékei a világi etikában.

3. Törvény és lelkiismeret

- 3.1. Az erkölcsi gondolkodás fejlődése. Szokás, hagyomány, törvény. Az egyén választása.
- 3.2. A lelkiismeret szabadsága és a személy erkölcsi felelőssége. Szándék és következmény.
- 3.3. Az erények és a jó élet céljai. A jellem. Erkölcsi érzék, erkölcsi nevelés. Önállóság és példakövetés. Önmegvalósítás és önkorlátozás.

4. A kapcsolatok világa

- 4.1. Én és Te. Szeretet, barátság, szerelem, szexualitás. Szülők és gyermekek.
- 4.2. Én és Mi. Egyén és közösség. Állampolgárság és nemzeti érzés. A szabadság rendje: jogok és kötelességek. Magánérdek és közjó. Részvétel a közéletben. A közélet tisztasága. A szólásszabadság és a nyilvános beszéd felelőssége az információs társadalomban.
- 4.3. Mi és Ők. Többség és kisebbség. Szolidaritás, kölcsönös segítség. A társadalmi igazságosság kérdése.

5. Az emberi cselekvés megváltozott természete

- 5.1. A tudományos-technikai haladás etikai kérdései. A tudomány felelőssége.
- 5.2. Bioetika: génmódosítás, születésszabályozás, eutanázia.
- 5.3. Az egyén felelőssége a globalizáció korában.

6. Korunk erkölcsi kihívásai

- 6.1. Az ökológiai válság mint erkölcsi probléma. Kötelességeink más élőlények iránt. A környezettudatos életmód.
- 6.2. Világszegénység – a szegények világa. Demográfiai egyenlőtlenségek és következményeik.
- 6.3. Az emberiség közös öröksége és a jövő nemzedékek jogai.

3. HON- ÉS NÉPISMERET

1. Az én világom

- 1.1. Családunk története.
- 1.2. Az én városom, falum.
- 1.3. A hazai táj. A helyi tudás.
- 1.4. Gyermek, diákélet a múltban.

2. Találkozás a múlttal

- 2.1. Nagyszüleink, dédszüleink világa falun és városban.
- 2.2. A paraszti ház és háztartás, a ház népe.
- 2.3. A hétköznapiak rendje (táplálkozás, ruházat, életvitel).
- 2.4. Hagyományos és népi (vallási) ünnepeink eredete és szokásrendje.
- 2.5. Hitélet és közösségi élet.

3. Magyarország helyzete

- 3.1. Az ősi magyar kultúra hagyatéka.
- 3.2. Magyarok a történelmi és a mai Magyarország területén.
- 3.3. Néprajzi tájak, tájegységek és etnikai csoportok a Kárpát-medencében. A szomszédos országok.
- 3.4. Természeti és épített örökségünk, a szellemi kulturális örökség és a világörökség elemei.
- 3.5. A magyar tudomány és kultúra eredményei a világban.

4. TÁRSADALMI, ÁLLAMPOLGÁRI ÉS GAZDASÁGI ISMERETEK

5–8. évfolyam

1. Társadalmi szabályok

- 1.1. Szokás, hagyomány, illem, erkölcs, jog.
- 1.2. Az emberi alapjogok.
- 1.3. A gyermekek jogai, diákjogok.
- 1.4. Hivatalos ügyeink (ügyintézés).

2. Állampolgári alapismeretek

- 2.1. Államformák, politikai rendszerek.

- 2.2. Demokratikus alapelvek.
- 2.3. Magyarország politikai intézményei.
- 2.4. A média és a nyilvánosság szerepe.
- 2.5. Állampolgári jogok és kötelességek.

3. Pénzügyi és gazdasági kultúra

- 3.1. A jövedelem szerepe a családban (kiadás, bevétel, megtakarítás, hitel, rezszi, zsebpénz).
- 3.2. A pénz és formái (érme és bankjegy, virtuális pénz, bankkártya), pénzhez kapcsolódó fogalmak és műveletek (árfolyam, infláció).
- 3.3. Pénzintézetek és tevékenységük (hitel, betét, kamat, tőke).
- 3.4. Vállalkozói alapismeretek (kft, bt, zrt, nyrt, nonprofit szervezetek stb.).

4. A munka világa

- 4.1. Elhelyezkedés, munkavállalás: amit minden munkavállalónak tudnia kell.
- 4.2. Gazdasági ágazatok, foglalkozások.
- 4.3. Fizikai és szellemi munka.

9–12. évfolyam

1. Egyén és közösség, valamint a társadalmi rétegződése

- 1.1. Család, otthon, háztartás. Családformák.
- 1.2. Társadalmi önazonosságunk összetevői: nyelv, kultúra, közösség.
- 1.3. A helyi társadalom.
- 1.4. A nemzet, nemzetiség- és a nemzettudat, többség és kisebbség.
- 1.5. Társadalmi tagoltság Magyarországon.
- 1.6. Hátrányos társadalmi helyzetek, társadalmi felelősségvállalás és szolidaritás.

2. Állampolgár vagyok

- 2.1. Jogok és kötelességek Magyarországon és az Európai Unióban.
- 2.2. A politikai intézményrendszer és a választási rendszer.
- 2.3. A civil társadalom, önkéntesség.

3. Pénzügyi és gazdasági kultúra

- 3.1. A család pénzügyei és gazdálkodása.
- 3.2. Gazdasági és pénzügyi alapfogalmak.
- 3.3. A gazdaság szerkezete (ipar, mezőgazdaság, szolgáltatások).
- 3.4. A pénzintézetek működése és szolgáltatásai.
- 3.5. Vállalkozások (jogi keretek, stratégiaalkotás, pénzügyi tervezés).
- 3.6. A nemzeti, az uniós és a globális gazdaság és pénzpiac.

4. Vállalkozó és munkavállaló

- 4.1. A munka világának átalakulása.
- 4.2. Mikro- és makrogazdaság.
- 4.3. Vállalkozói alapismeretek.
- 4.4. Állami tulajdon, közösségi tulajdon, magántulajdon.

- 4.5. Amit minden munkavállalónak tudnia kell.
- 4.6. A nemzetgazdaság és a világgazdaság.

5. Változások a mindennapi életben

- 5.1. A tudás fogalmának átalakulása, az élethosszig tartó tanulás.
- 5.2. A technológiai fejlődés hatásai: hálózati kommunikáció, automatizáció, foglalkoztatás.
- 5.3. A fogyasztói társadalom és a jóléti állam: szabadság és kiszolgáltatottság, reklám, pazarlás.

6. Globális kérdések

- 6.1. Egység és sokféleség az Európai Unióban.
- 6.2. Világproblémák (népesedés, migráció, szegénység, biztonságpolitika, globális hálózatok).
- 6.3. A megsebzett bolygó (környezetszennyezés, erőforrások kimerülése, természetvédelem, fenntarthatóság).
- 6.4. Demográfiai robbanás a harmadik világban, népességcsökkenés az öregedő Európában.

5. FILOZÓFIA (9–12. ÉVFOLYAM)

1. A filozófia

A filozófia fogalma, tárgya, eredete, viszonya a szaktudományokhoz, a valláshoz, a művészethez és a mindennapi élethez.

2. Logika

A következetes és rendezett gondolkodás elmélete. A logika kapcsolódása a matematikához és a nyelvészethez.

3. Ismeretelmélet

Az emberi megismerés lehetősége és jellegzetessége.

4. Metafizika, ontológia

Túl a tapasztalaton. A végső magyarázó elvek. Az ember helye a világban.

5. Tudományfilozófia

A tudomány fejlődése és a különböző korok tudományossága. A tudományos érvelés sajátosságai, paradigmái.

6. Vallásfilozófia

A vallási jelenségek, események, fogalmak és tanok filozófiai elemzése.

7. Politikai filozófia

Az ember mint társadalmi lény. A politika, az állam, a jog összefüggéseinek vizsgálata.

8. Filozófiatörténet

A filozófia és az adott kor kultúrájának (tudományának, vallásának, művészetének és életmódjának) az összefüggései.